

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-44>

УДК 631.16-049.5:631.11

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В КОНТЕКСТІ ЙОГО ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

FINANCIAL SECURITY OF THE FARM IN THE CONTEXT OF ITS FINANCIAL AND ECONOMIC SECURITY

Павлова Галина Євгеніївна

доктор економічних наук, професор,
Дніпровський державний аграрно-економічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1400-7348>

Волчанська Людмила Валентинівна

кандидат економічних наук, доцент,
Дніпровський державний аграрно-економічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4362-4986>

Ковальов Дмитро Григорович

здобувач вищої освіти, магістр,
Дніпровський державний аграрно-економічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-5698-9473>

Pavlova Halyna

Dnipro State Agrarian University of Economics

Volchans'ka Liudmyla

Dnipro State Agrarian University of Economics

Kovalev Dmytro

Dnipro State Agrarian University of Economics

Стаття присвячується актуальним питанням визначення фінансового забезпечення. Поганий фінансовий стан більшості фермерських господарств значно знижують їхню адаптивність до ринкових умов господарювання, породжуючи проблему: малий капітал – низька продуктивність – низький дохід – малий капітал. Недостатнє фінансове забезпечення за рахунок прибутку започатковує новий етап розвитку галузі- кредит. На сучасному етапі розвитку аграрної економіки назріла необхідність організації широкодоступної мережі кредитування фермерських господарств за рахунок об'єднання і активізації наявних у сільській місцевості фінансових ресурсів. В усьому світі для підтримки розвитку дрібних і середніх суб'єктів господарювання на селі використовується кооперативна система кредитування. В статті запропоновано вирішення проблеми фінансового забезпечення фермерських господарств, що необхідні для стабільної фінансово-економічної безпеки.

Ключові слова: фінансове забезпечення, фермерське господарство, фінансово-економічна безпека, державна підтримка, сільські кредитні кооперативи.

Financial support is an integral characteristic of economic activity and does not always depend on the enterprise and can be managed by it. Farming has many risks that affect the stability of financial security. And therefore, in many cases, the risk can turn into a crisis and have negative consequences for the financial and economic security of the economy. This has caused the need to provide financial support to the farm in the context of its financial and economic security, which underpins a rational security policy of the farm. The task of ensuring the financial and economic security of the enterprise is to guarantee its stable and maximally effective functioning now and high development potential in the future. The following criteria for determining the financial and economic security of an enterprise are distinguished: functional, static and resource. Therefore, the purpose of the article is to analyze the problems of financial support of farming, as well as to identify new alternative ways of receiving financial resources

to ensure its financial security. The article is devoted to topical issues of determining financial support. The poor financial condition of most farms significantly reduces their adaptability to market conditions, creating the problem: low capital - low productivity - low income - low capital. Insufficient financial support at the expense of profit initiates a new stage of development of the industry - credit. All over the world, a cooperative lending system is used to support the development of small and medium-sized enterprises in the countryside. The methodological and organizational recommendations developed in the article regarding the creation of rural credit cooperatives as an institution of financial support for farms will contribute to improving the level of their financial support by accumulating and concentrating the financial resources of small business entities and the population in the countryside (without significant state financial support) and will direct them work to improve their economic activity. The article proposes a solution to the problem of financial support of farms, which is necessary for its stable financial and economic security.

Keywords: financial support, farming, financial and economic security, state support, rural credit cooperatives.

Постановка проблеми. В наукових дослідженнях приділяється достатньо уваги фінансовому забезпеченню фермерського господарства, але на деякі питання даної тематики потребують уточнення. Фінансове забезпечення є невід'ємною характеристикою здійснення господарської діяльності і не завжди залежить від підприємства та може управлятися ним. Фермерське господарство має багато ризиків, що впливають на стабільність фінансового забезпечення. А тому у багатьох випадках ризик може переходити в кризу і нести негативні наслідки для фінансово-економічної безпеки господарства. Цим викликана потреба у здійсненні фінансового забезпечення фермерського господарства в контексті його фінансово-економічної безпеки, що ґрунтують раціональну безпекову політику діяльності господарства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню фінансового забезпечення фермерського господарства присвячена значна кількість праць вітчизняних і зарубіжних авторів, таких як: А. М. Авраменко, І. О. Банєва, П. І. Гайдуцького, М. Я. Дем'яненка, П. А. Лайко, М. Й. Маліка та ін. У той же час недостатньо досліджені в науковій літературі проблеми фінансового забезпечення фермерського господарства в контексті його фінансово-економічної безпеки.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Управління фінансово-економічною безпекою підприємства спрямоване на виконання таких завдань: встановлення системи фінансових інтересів підприємства, які потребують захисту в процесі функціонування підприємства, зокрема пошук ефективних методів максимізації ринкової вартості підприємства; ідентифікація та прогнозування внутрішніх і зовнішніх загроз реалізації фінансових інтересів підприємства; забезпечення ефективної нейтралізації загроз фінансовій безпеці підприємства.

Формування цілей статті (постановка завдання). Завданням забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства полягає в тому, щоб гарантувати його стабільне та максимально ефективне функціонування зараз і високий потенціал розвитку в майбутньому. Розрізняють такі критерії визначення фінансово-економічної безпеки підприємства: функціональний, статичний і ресурсний. Отже, метою статті є проаналізувати проблеми фінансового забезпечення фермерського господарства, а також виокремити нові альтернативні шляхи надходження фінансових ресурсів для забезпечення його фінансової безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основною проблемою фінансового забезпечення фермерських господарств на сучасному етапі є відсутність механізму комплексного використання як традиційних, так і нетрадиційних для вітчизняних умов господарювання джерел фінансових ресурсів. Вітчизняний уряд підкреслює пріоритетність малих сільськогосподарських підприємств та наголошує на збільшенні обсягів їх державної фінансової підтримки. Однак радикально змінити дану ситуацію за рахунок бюджетних коштів держава неспроможна через ряд проблем (табл. 1).

Ще одним із напрямків поліпшення фінансового забезпечення фермерських господарств є укладання форвардних контрактів, що дадуть можливість поповнити власні фінансові ресурси на безвідсотковій основі. Перевагами форвардних контрактів для фермерських господарств є: надходження фінансових ресурсів на ключових стадіях виробництва, високі закупівельні ціни на продукцію та її гарантований збут, спосіб страхування цінових ризиків. Таким чином, завдяки форвардним контрактам малі сільськогосподарські підприємства зможуть спланувати свої майбутні грошові надходження чи витрати і знати їх точну величину незважаючи на зміни

Таблиця 1

Проблеми фінансового забезпечення фермерських господарств та шляхи їх подолання

Проблеми	Шляхи вирішення
Недостатня державна фінансова підтримка	Перегляд існуючих та розробка нових цільових програм державної фінансової підтримки, а також критеріїв до претендентів на неї, з урахуванням регіональних особливостей, галузевої приналежності та інноваційної діяльності малих сільськогосподарських підприємств.
Низький рівень розвитку страхового захисту	Надання адміністративної, організаційної та фінансової допомоги держави щодо підтримки сільськогосподарського страхування фермерських господарств, які використовують у своїй діяльності сучасні технічні і технологічні досягнення, що сприятимуть покращенню фінансових результатів їх роботи.
Відсутність дієвого механізму іпотечного кредитування	Створення спеціалізованої державної установи, яка виконуватиме функції розпорядника і регулятора ринку сільськогосподарських земель й робота якого має бути організована на прозорих, доступних, зручних механізмах.
Низький рівень розвитку сільської кредитної кооперації в Україні	Побудова системи сільської кредитної кооперації, подібної до класичних західних систем, яка має будуватись за принципом знизу – вгору і складатись із 3-х рівнів, кожен з яких матиме відповідні функції та забезпечить інституціональні умови для кредитування суб'єктів малого аграрного підприємництва.

Джерело: сформовано авторами за даними [2]

у ринковій кон'юнктурі [3]. В агробізнесі причини криз найчастіше криються у виникненні та процесах специфічних, нетипових інших сфер, процесів і явищ економіки. Перш за все: порушення соціально-економічних відносин на селі; нераціональність господарських рішень і використання технологій самим підприємством та його сусідами; окремі випадки нападів; особливість сільськогосподарського виробництва, що ускладнює працездатність технічних операцій; сезонність; норма пільг. коливання, певною мірою інертність сільського господарства тощо. Виявлені та інші чинники призводять до виникнення та поглиблення кризових явищ у діяльності АПК [5]. Тому основним інвестиційним ресурсом та фінансовим «тригером» кризової ситуації в діяльності сільськогосподарських товаровиробників є прибуток. Результати діяльності українського агробізнесу подано за основними показниками таблиці 2. Наведені в таблиці 2 розрахунки демонструють факт динамічного зростання основних показників діяльності аграрних підприємств. У той же час, бажання товаровиробників максимізувати прибуток спричинило утворення диспропорцій у структурі виробництва аграрної продукції, зокрема, продукції рослинництва, що протирічить засадам сталого розвитку сільського господарства, і, як наслідок, збалансованого землекористування. Спеціалізація на вирощуванні обмеженої кількості культур впли-

нула на виникнення такого явища, як монокультуризація, що зумовлює поглиблення не лише соціально-економічних, але й екологічних проблем, які потребують вирішення, ставить підприємство в сильну залежність від будь-яких змін кон'юнктури ринку сільськогосподарської продукції [6, с. 83; 7, с. 86]. Отже, на сучасному етапі розвитку аграрної економіки назріла необхідність організації широкодоступної мережі кредитування фермерських господарств за рахунок об'єднання і активізації наявних у сільській місцевості фінансових ресурсів.

В усьому світі для підтримки розвитку дрібних і середніх суб'єктів господарювання на селі використовується кооперативна система кредитування.

Тому для вирішення проблем фінансового забезпечення фермерських господарств необхідно створити у кілька етапів, подібну до класичних систему сільської кредитної кооперації, яка має будуватись за принципом знизу – вгору і складатись із 3-х рівнів, кожен з яких матиме відповідні функції. А сільські кредитні кооперативи складуть перший рівень зазначеної системи. В Україні на сьогодні кредитна кооперація представлена кредитними спілками, які на жаль позбавлені можливості законного кредитування суб'єктів підприємницької діяльності. А отже, необхідність розбудови системи сільської кредитної кооперації з урахуванням практики зарубіжних країн [1].

Таблиця 2

**Основні показники сільськогосподарської діяльності
українських підприємств, 2010–2020 рр.**

Показники	Роки					2020 р. у % до 2010
	2010	2015	2018	2019	2020	
Фінансовий результат до оподаткування, млн грн	17320,5	101996,1	70770,2	93553,6	81596,7	471,1
Чистий прибуток (збиток), млн грн	17253,6	101912,2	70461,8	92892,9	81032,6	469,7
Підприємства, які одержали чистий прибуток у відсотках до загальної кількості	69,6	88,9	86,7	83,5	83,1	*
Фінансовий результат, млн грн	22094,9	12752,5	93249,0	115197,6	10754,0	486,7
Підприємства, які одержали чистий збиток у відсотках до загальної кількості	30,4	11,1	13,3	16,5	16,9	*
Фінансовий результат, млн грн	4841,3	25613,3	22787,2	22304,7	26514,4	547,6
Рівень рентабельності всієї діяльності, %	17,5	30,4	14,2	16,6	13,9	*
Рівень рентабельності операційної діяльності, %	24,5	43,0	18,9	19,8	19,0	*
Кількість найманих працівників, тис. осіб	645,2	500,9	479,8	472,1	443,7	68,7

Джерело: сформовано авторами за даними [4]

Сільські кредитні кооперативи є саморегульованими організаціями, контроль за діяльністю яких здійснюють їх члени, права та обов'язки яких відрізняються за такими ознаками: внесення вкладів, отримання кредитів, участь у роботі кооперативу. Проте доцільно диференційовано підходити до членства та розміру пайових внесків у сільському кредитному кооперативі, а саме розмежувати членів на дві категорії: класичні та неокласичні. Сільські кредитні кооперативи є саморегульованими організаціями, діяльність яких контролюється їх членами, права та обов'язки яких розрізняються за ознаками: приймати вклади, приймати позики, брати участь у роботі кооперативу. Проте членство та співвідношення капіталу сільських кредитних кооперативів повинні розглядатися по-різному, тобто членів слід розділити на дві категорії: класичні та неокласичні. Створення сільського кредитного кооперативу – це комплекс заходів, які мають здійснюватися системно та послідовно, а основною складовою процесу планування його діяльності є розробка кредитно-депозитної політики. У центрі уваги при формуванні депозитної політики сільських кредитних коо-

перативів – відсоткова ставка за вкладами, яка, як правило, диференційована відповідно до виду та строку вкладів. Щодо кредитної політики, то її головною складовою є ціна кредиту, процес формування якої в кожному окремому кооперативі залежить від попиту на кредитні ресурси та кон'юнктури місцевого кредитного ринку, але в її основі лежить собівартість [3].

На розміри процентних ставок за кредитами у сільському кредитному кооперативі впливатимуть ряд факторів (інфляція, облікова ставка НБУ, витрати на залучення коштів, зовнішні ризики, розмір власного капіталу і т.д.), тому величина процентної ставки має встановлюватися диференційовано, особливо на початковому етапі функціонування кооперативу. У відповідності до кооперативних принципів запропоновано обрахунок величини базової процентної ставки за кредитами у сільському кредитному кооперативі за формулою:

$$P = \left(\frac{OB + BЗK}{K} \right) \times 100 + P_i + M, \quad (1)$$

де P – величина базової процентної ставки, %;

OB – розмір операційних витрат за попередній період, грн;

VЗК – розмір витрат на залучення капіталу, грн;

K – розмір власного капіталу, грн;

P_i – рівень інфляції, %;

M – величина маржі, яка стягується для поповнення власного капіталу (1–3%). Запропонована формула засвідчує обернено-пропорційний зв'язок між розміром власного капіталу та величиною базової процентної ставки сільського кредитного кооперативу. А це значить, що члени кооперативу будуть зацікавлені у його роботі, оскільки зможуть отримати кредитні ресурси під нижчі процентні ставки. Основу фінансової діяльності сільського кредитного кооперативу складають різні за характером джерела формування його фондів. Отже, сільські жителі та малі сільськогосподарські підприємства стають членами сільського кредитного кооперативу за умови внесення пайового, додаткового, вступного та членського внесків за рахунок яких формується загальний фонд кооперативу. Сьогодні процес розвитку сільської кредитної кооперації відбувається без логічної послідовності та направленості [3]. Звичайно в державі здійснюються деякі заходи для під-

тримки розвитку сільської кредитної кооперації, але вони не є програмно-цільовими, часто не підкріплені соціально-економічним обґрунтуванням їх необхідності. Все це зумовлює необхідність розробки механізму створення й функціонування сільських кредитних кооперативів (рис. 1).

Доведено, що для формування системи сільської кредитної кооперації необхідно: прийняти нові та переглянути існуючі законодавчі документи, які б визначали й регулювали відносини в сільських кредитних кооперативах, розробити національну концепцію (програму) та регіональні програми з підтримки розвитку сільських кредитних кооперативів на перспективу.

Висновки. Основою формування засад ефективного антикризового управління в сільськогосподарських підприємствах є не тільки заходи щодо подолання та виходу з кризових ситуацій, а й заходи, спрямовані на уникнення кризових ситуацій. Ефективність функціонування системи антикризового управління в аграрних підприємствах залежить від з'ясування суб'єктів та об'єктів, цілей та основних завдань антикризового управління, основних принципів, функцій та процесів управління кризовою стадією,

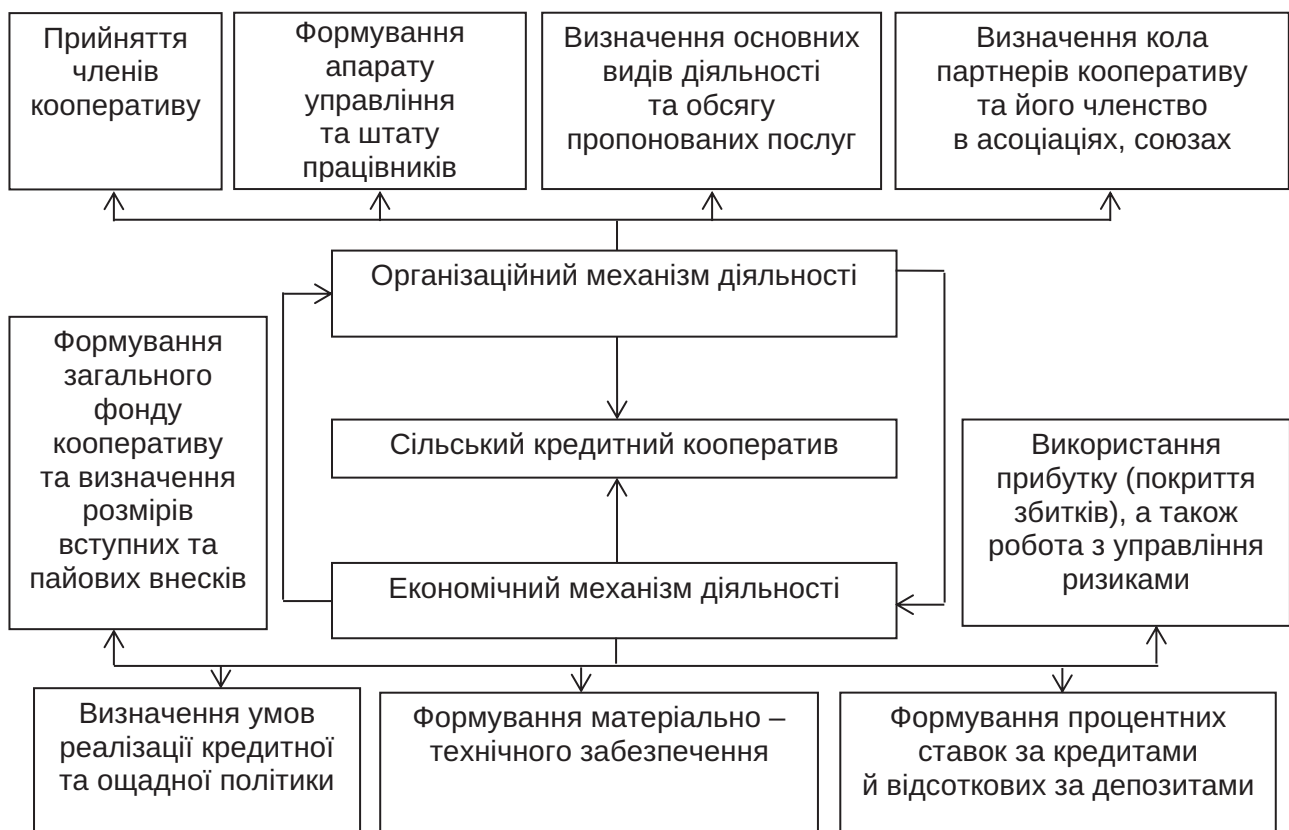

Рис. 1. Організаційно-економічний механізм діяльності сільського кредитного кооперативу

методологічних основ виявлення, уникнення та запобігання кризи. та подолання кризових ситуацій, та оцінка антикризового управління Основний критерій ефективності дій: Агротупове антикризове управління – це спеціально організоване, гнучке та стратегічне комплексне управління, що ґрунтується на комплексі стратегічних управлінських рішень і заходів, спрямованих на виявлення, діагностування, попередження, вирішення та зменшення кризових проявів, зменшення шкідливих наслідків та вплив на подальший конкурентний розвиток сільськогосподарських організацій. та забезпечення його економічної стабільності, недопущення банкрутства та ліквідації. Розроблені методично-організаційні рекомендації щодо створення сільських кредитних коо-

перативів як інституту фінансової підтримки фермерських господарств, сприятимуть поліпшенню рівню їх фінансового забезпечення шляхом акумулювання та концентрації фінансових ресурсів суб'єктів малого підприємства і населення на селі (без значної державної фінансової підтримки) та спрямують їх роботу на покращення своєї господарської діяльності. А сільський кредитний кооператив виступатиме інститутом задоволення потреб своїх членів: з одного боку – у видачі необхідних кредитів, а з другого – у розміщенні тимчасово вільних коштів.

Впровадження в життя зазначених пропозицій сприятиме поліпшенню фінансового забезпечення фермерських господарств та підвищить його фінансово-економічну безпеку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бєлялов Т. Е., Корін І. В. Фінансово-економічна безпека підприємства та напрями її підвищення. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. Вип. 2 (07). 2017. С. 235238.
2. Дудник О. С. Перспективи розвитку фермерства в Україні. *Економіка АПК*. 2016. № 3. С. 9297.
3. Кубай О. Г. Проблеми та перспективи розвитку галузі рослинництва в контексті збалансованого використання земель сільськогосподарського призначення. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2021. № 2 (56). С. 79–94.
4. Сільське господарство України: статистичний збірник. 2021. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/09/zb_sg_20.pdf (дата звернення: 31.08.2023).
5. Фермерське господарство – прогресивна форма господарювання на селі. URL: <https://minagro.gov.ua/ua/napryamki/fermerstvo-ikooperaciya/fermerstvo-ta-kooperaciya>.

REFERENCES:

1. Bielialov, T. E. and Korin, I. V. (2017) Finansovo-ekonomichna bezpeka pidpriemstva ta napriamy yii pidvyshchennia [Financial and economic security of the enterprise and directions of its increase]. *Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnia*, vol. 2 (07), pp. 235238.
2. Dudnyk, O.S. (2016) Perspektyvy rozvytku fermerstva v Ukraini [Prospects for the development of farming in Ukraine]. *Ekonomika APK*, vol. 3, pp. 9297.
3. Kubaj, O. H. (2019), Problemy ta perspektyvy rozvytku haluzi roslynnytstva v konteksti zbalansovanoho vykorystannia zemel silskohospodarskoho pryznachennia [Problems and prospects for the development of crop production in the context of sustainable use of agricultural lan]. *Ekonomika. Finansy. Menedzhment: aktual'ni pytannia nauky i praktyky*, vol. 2 (56), pp. 7994.
4. Silske hospodarstvo Ukrainy: statystychnyi zbirnyk [State Statistics Service of Ukraine] (2021). Agriculture of Ukraine. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/09/zb_sg_20.pdf (Accessed: 31.08.2023).
5. Farmerske hospodarstvo – prohresyvna forma hospodariuvannia na seli [Farming is a progressive form of farming in the countryside]. Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine (2022). URL: <https://minagro.gov.ua/ua/napryamki/fermers-tvo-i-kooperaciya/fermerstvo-ta-kooperaciya> (Accessed 01.09.2023).